

Ааспыт сыйл Парююка, ЮНЕСКО-
бу, аан дойдун омуктарын культуран
арчылыыр тэрилтэбэ биһиги олонхо-
бут бу орто туруу бараан дойдута ик-
ин атахтаак абыытыттан улуурлар-
тан, мындырдыраттан биридэстэри-
нэн билленилинэ. Саха олонхото аан
дойду омуктара тылынан айбыт чулуу
айылыныларын ахсааннарыгар аат-
танна. Уйаалар түгэхтэриттан уос
номоро буолан күн бүгүнүгэр тийээн
кэлбит олонхобут аалпытын ааттапта,
суон суоактаата. Саҥа үүмүт сыйбыт
олонхо сылынан биллэрилинэ. Онон
биһиги улуустуутугар республикан-
сий "Олонхо" ассоциациятын фили-
алын тэринэр туһунан суба мунунах
Чурапчытаабы киин библиотека ааар
саалатыгар буолан ааста. Мунунааха
кыттыкын ыыдалар; ССРС уонна СР
культуратик тулгуна, культура управ-
ленинетын дуоһонай сайдыытын отде-
лын сабыдзиссэ В.Д.Пинигина,
культура управленинетын методичес-
кай киинин директора Г.Г.Макарова,
Чурапчытаабы кыраайы үөрэтэр этно-
графическай музей директора Г.Г.Ту-
рантаева, улуустаабы гимназия саха
тылын учуутала Ф.Н.Болдовская,
"Ийэ тыл" түмсүү председателэ, гим-
назия учуутала Л.А.Пермякова, библи-
отечная ситимтэн Н.Г.Захарова,
улуустаабы үөрэх управлениетыт-

тан Е.И.Егорова уонна "Саҥа олох"
хайыттан А.И.Пермякова.

Дьокуускай куоракка, олунньу 27
күнүгэр үөрэх үлэиттэрин олонхону
сырдатааччыларын форумнара буол-
лан ааста. Бу форумна сыйдыбыт
улуустаабы гимназия учуутала
Ф.Н.Болдовская ЮНЕСКО сертифи-
кацын көрдөрдө уонна олонхону сыр-
датааччылар "тыас таһаарыыта" дии-
н ааттаабыт дыһалларын туһунан кыл-
гастык иһитиннэрин онордо. Форум
кыттааччылар, чинчийэччилэрэ 10
кылга олонхо тыын ылытын туһунан
барыа онорон 9 түһүлгөнэн үлэлэ-
биттэр. Биһиги улуустан Одьулуун
уһуйаанын үлэиттэрэ "Олонхонон
ооннууру оноруу" диин 5 корпус учу-
таллара "Олонхонон иити" диин те-
маларынан кыттыбыттар. Ону
таһынан "Улыбка" уһуйаан үлэиттэрэ
уонна физик учуутал Г.М.Яковлев
олус интерэһинэй темаларга кэпсэ-
эннэр Чурапчы улууһа бу тэрээһингэ
үүгүйдик бэлэктэммит. Түмүккэ Фе-
кла Николаевна: "Форум кыттыылаах-
тара резолюция ылыммыттарын уон-
на хас улуус, кэһилиэк айыы олонхону
орос саастарыттан уһуйарга, чинчийэ-
рэ, айарга анаан түмсүүлэри тэрийэн
үлэлэтэххэ", — диин субэлэспиттэрин
туһунан кэпсэйтэ.

Салгыы В.Д.Пинигина: "Респу-

блика "Олонхо" ассоциациятын
председателинэн Савва Тарасов, сек-
ретарынан Е.Н.Протодияконова үлэ-
лииллэр. Бу 10 сыллаах үлэс улуус-
пут салаһар аппараты тэрийэн
олонхону сырдатааччылар, чинчийэ-
ччилэр үлэлэрин киинниирэ наада",
— диин эттэ. Үөрэх управлениетытан
Е.И.Егорова: "Олонхо үтүмэн үгүс
үйэлэри унуордаан, олох араас кэр-
диһтэрин ааһыталаан аан дойдуну ше-
девра диин улахан ааты ылла. Олонхо
оскуолаба программа быһыытынан
үөрэттиллэр, чинчийиңгэ оһолор эмиз
ылсан үлэлэһэн эриллэрэ олус үүтэй.
Араас таһымнаах научнай-практичес-
кай конференцияларга, ааһылыарга
олонхону араас өгүттүн көрөн ыры-
тыы барар; аны эбии үөрэхтэһиин
нөнүө олонхохо холонугу эмиз араас
көрүнүнэн барар. Уһуйааннар, оскуо-
лалар эксперимент быһыытынан эмиз
чинчийэллэр. Ол тыһан баран
олонхохо киһи дэбигис быһаара ок-
субат араас дыктыи көстүүтэ олус эл-
бэх. Оһону олонхохо уһуйуу биһир
сыллаах дуу, биһир күннэххэ дуу үлэ бу-
олбатах. Баһтаан киһи үүгүйдик
олонхону истэ үөрэннэхтэххэ, онтон
дээ, сыта-тура толкуйдаан олоххо чу-
һаһатан көрдөххө, өйдүөххэ сөп эбит.
Аны биһир улахан сабыдыалы тулаһы-
ыр ыһа онорор. Онон энһиликтэргэ

олонхо киһи дуу, общество дуу тэ-
риллэрэ буоллар", — диин санаатын
үлэһиннэ.

Г.Г.Макарова: "Кындапта
"Олонхо дойдута" диин
комплекттаахпыт, ону туһаныахпы-
тын наада. Олонхону оһоро кыратыт-
тан үөрэтэрибт кайаан да наада.
Уһуйаан оһолоругар олонхону
иһитиннэрэ, истэр дьосурдарын сай-
ыһнара үөрэтэххэ наада. "Кэскил"
уһуйаанна Никифоров олонхоһуту
аһалан оһолоро иһитиннэрбиһпит
кырачааннар "айахтарын атан оло-
рон" истэллэр. Биһиэхэ билыер-бы-
лыргыттан хааммытыгар баар, бу
олонхо дыктыи толоруута, дорһоно.
Ону таба тайаһан, оһолору интэ-
риһиргэтэн, баһтаан хоһоон курдук
нойосуус үөрэтэн, олонхоһуур ыч-
ыттары иһтэн таһаарыа этибит. Ийэ
олонхоһуттаах атын улуустар истэ
үөрэннэр биһиги толоруутугар ыа-
рахаттары көрсүбэттэр. Биһиги си-
пимиты быһтан хаалбыт. Ол иһин атын
улуус олонхоһуттарын кулун тутар 9-
10 күннэригэр Диринг баһуөлэргэр на-
учнай-чинчийэр сийаллаах олонхо и-
стиһигэр ыһырабыт. Бу Түөлбэ
олонхоһуттарын иститин Дирингэ
тинкээһи "Утум" түмсүү, (салайаачы-
та К.М.Тарабукина) уонна улуустаабы
культура управлениета тэрийэн ыы-

таллар. Онон олонхоһуттар
толорууларын истээн баралаахтар
барыгытын ыһырабыт", — диин ыһы-
да Н.Г.Захарова: "Оһолорго олонхо
ну биһигиннэри характарына
көрөн, кулгаахтарынан истэн ыла-
наларыгар ордуу буоллаба дии. О-
һонниттан дээ олонхо философияты
кытта биһигиннэри барыан наада",
— диин эттэ. Л.А.Пермякова:
"Олонхо дойдутаах, аһаах- үөлүтэ
онон "Олонхо" түмсүүтэ тэриллэн би-
һир дьоро киһини Чурапчы олохтоо-
торугар бэлэхтээн сахалыы таһаста-
ах, далабар хотуттар, саха саарынар
муһтан олонхо истиитин, саха аһы-
уолун аһаһыытын тэрийиэххэ иһи",
— диин этти киллэрдэ. Суба мунунах
кыттыыылаахтара: " Олонхоһут аа-
дойду таһымыгар тахсыбыта — бу ч-
эс-бончуот барытыттан куустээс
тыһынаах хааларыгар, олонхоһутта-
уһуна, саһа көлүөнөнөн эһилэ тура-
ларыгар, үтүмэн үгүс үлэ ыһытылаа-
таах", — дииһнэр бу баар дьоннор ба-
ры "Олонхо" түмсүү чилиһиннэрэ бу-
луобун, атын тэрилтэлэртэн үлэлэтэ-
дьону эһин ыһааххайын, кэһиликтэ-
эмиз тэринэллэрин ситиһиһин дии-
субэлэһэн тартаһылар.

А.ПЕРМЯКОВА

Дмитрий Петрович Коркин көнүл тустууга саха чабылхай талаачынын арыыбыт, Олимпиадага тийэр суолун аан бастагынан солобуот, Олимп чыпчаалыгар үс саханы таһаарбыт, оһон сахалары аан дойдуга аатырдыбыт билиги бары сугуруйар, талттыыр национальной геройбыт буолар. Кини итэ уулу-мугаах ситилинэ? Олимпиада тухары, жомоһуох иһин, биэр да хатылаамата. Оһон Саха сириттэн, бэйэтиттэн, олимпиеһи таһаарар олус уустугун, ону биир-икки тренер кыайан баһаарбатын аарып уһукутаах үлүн кризис итэтиһилээхтик көрдөрдө.

Национальнай идея. Ханнык баҕарар омул бэйэтэ национальнай идеялаах эрэ буоллаһына, иһин дикси дуумбар, тугу эмэ ситиһэр. Дмитрий Коркин саха туһутунан аан дойдуну штурмалаан ылыһыта - бу кини сахаларга кэркенин хаалдырбыт национальнай идеята буолар. Ол алтаах-алтытаах идея саханы барытын халта; хааныгар юһүрдэ, силитигэр тийдэ, тилиһэ сүүрдэ... Түмүгэр саха тилиһнэ, кимч-туһун билиһинэ!

Кыргыз, саха спорда — динтигээх национальнай идея. 2003 сыллаахха СР Президентигэр Вячеслав Штыркова ыылыыт "Саха спордун стратегията" дигэн Аһаҕас сурулун "Ил Түмэн" хайымаха баччэттиммит. Онно арыах ахсааннаах саха омута бэйэтин ыарахан олохтуттан тахсыбыт спорт 4 национальнай көрүнүн ааттаабыт: дуссуу, сүүрүү, ытыы, дуобат. Манна оһуонан ытыыны кытта сэргэ буулданыан ытыыны (саха тиниги харааха түһэрэр ааттаах) уонна бокс көрүнүөрүн (аан дойдута биллибиттэринэн) эби киһилэрэр сөлөөхх буолуо этэ. Итинни тыһынан, үс олимпиаһеы буһаран хатаран таһаарбыт улуу тренербит Д.П. Коркин, итинэн бастаах олимпиаһтарбыт Роман Дмитриев, Павел Пилигин, Александр Иванов — Саха Республикатын национальнай геройдарынан саха баарын туһары ааттаненыахтарын сөл этэ дигэн санааны элпитим. Ол курдук 1 олимпиаһка баарыбыа 100 тыһынан саха тиксэр. Итинни бырыһыанга таһаардахха, сахалар аан дойду омуктарын ортотугар бастаахылар кэккэлэригэр киирэллэр. Ама, онук бастар арыах ахсааннаах, биллэр хорсун быһыылаах сэдэх оһуон хайдах иннигэр-ныуур туттар национальнай геройдара, колорбурга сыһыдар холлоруун хотойдору аһаҕас сурулуун аһаҕастаахтара.

Үөрүүнү төлөөн үллэстэнэххэ. "Тоох барыта хардалах буолар", — дииллэрэ муударай кырдыбаастарбыт. Саха спортсменнара билиги тус тутугар, биир кэлтэгэй кэлпээннэ кээдй-бөккө, кыһыннары-сайыннары эргичин сэттэ көлөлүнүнэрин тобуллор, эттэрин-тириллэрин илдьиригэллэр, сөптөн айахха дүдүйэллэр-дүдүйүллэр, бэлэтэ, бэйэлэрин сиэртибэлэнэллэр. Оттон киинлэр үрдүк ситиһиллэрэтин бэлиги, өлгөдөөчүлөр, муура суох үөрөбүт-көтөбүт, уруйдуубут-ахааллыбыт, астынабыт, кизин туттабыт, олимпиадкый дуоһуйууу ылабыт. Онуоха хас биридир сахаппан хардата хан-наһай, төлөбүрт төкөнү? Судаарыстыба моонугар барыгын соннуубут, бэйэбит утары уунары отокун умнабыт, сахабыт тутугар кураанах тыгынан "ыгдыабыт", ол кэннэ, сис туттан, айа-сунуу, дөбөсүрүн, наһаа күүс кырдыабыт.

Оңого бырда бастабыт, күлү өнүлүбүт
спортмен сажаа жим үбүнэн алыман тыын уга-
ары?

ИСТОРИЯ БИИР СЫРДЫК САЛААТА БУОЛУОХТАРА

Редакциябыгыгар бүгүн бэрт үчүгэй киһини-
лээх билэр киһибит кириэн таарыста. Күндү
аазааччыларбыт, быыл улууспут "Сага олох"
хаһыата тэриллибитэ 75 сылланан коллектив
хаһыат күннэрин ыытарга быланнаан, урууку
редакторбыт, "Трахцданский киһибит" бэлэ
хаһаайына, РФ Журналистарын союһун чилиэ-
нэ Г.Г.Попов төрөөбүт, олорубут Болугур
нэһилиэгиттэн салаалабылпытан аарам, билэн
сырыттаахпыт. Онно буолбут хаһыат үлэтин ту-
ла кэспэтиини салбаан Мындагаайы оокуола-
тын коллектива мунньахтаан баран редакция
сага дыаэтин тутуутугар байэтин көмөтүн
онорорго тэриилэлэртэн бастааһын илэитин
ууина. Оокуола директора, эдэр эриннээх
үлэһит Гаврил Дмитриевич Батарин мунньах
боротуокулун киллэрэн бизэрдэ. Мындагаайы-
лар хаһыат коллектива үбүлүөйүн сага дыаэ-
көрсөрүн, биир дойдулаахтара Г.Г.Попов өр-
кэмэ үлэлээбит тэриилтэ сайдарын өйүүллэр
уосна атын нэһилиэгэри, тэриилэлэри киһи-
лэр хоһобурдарын баһыларга ыытаран турар
биир күннээх хаһыастарын бизэрэлэрин
тутуунан этэллэр.

"Сага олох" коллектива аазааччыларын,
биир дойдулаахтарын көмөлөрүгэр эрэнэн
ыытар дыаһалларыгар бастаах эппиэт кэлбит
нэн махтала мунура суох. Эһиги хаһыат исто-
риятыгар биир сырдык салаа буолан кириэх-
хит дээн эрэннэрэбит.

"СО" көрр.

Олушну 16—26 кундоргиргэ "Патриотическая нигин декадата" буолан ааста. Бу чэрчитинэн, билэрбит курдук, араас курактаһык, тохшоу, конкурсу урдук тэрээһиннээхтик ытылынган. Декаданы ыһчат управлениета, "Билим" общество, улуус баһылыгын социальная болпур-остарыгар солбуйааччы А.С.Иустинова бары сөннөһөн ытытлар.

Декада сыяланын уол оҕо олоххо оруолун урдэтин, Ийэ дойдуга нэһи төлүүргэ пропагандалаһын, дойдун историятын өйдөтүү, үйэтигин буолар.

"9 рота" киинэ тула кэлэстии, "Снежный барс", "Мистер Чурална", Аҕа дойдун сэрэгин кыттыылааҕа И.М.Павловы кытта көрсүтүү у.д.а. буолан аастылар.

"Оҕолорго маннык үлэ наада, чуолан өйдөтүү үлэлэрэ, Онтон сизэтэрэн патриотическай өй-санаа, төрөөбүт үтүөлүлэрин харыстыы, көмүскүү үөрэнэллэр. Декада түмүгүнэн көрдөххө, оҕолор маннык хабааннаах мероприятиеларга кыттар бадалаахтар. Манна киһилэр, баһатан туран, тус санааларын этэ үөрэнэллэр, армияга баралларыгар кыра да буоллар бэлэмнэ ыһаллар, эт-хаан өтүүнэн эркиллэлэр. Ол эрэни оҕолор, ыһчаттар актыбынаастара орто дун бэлэтиэхтигин наада. Кэнээскитиһиин патриотическай мероприятиеларга ыһчаттарбыт көхтөөхтүк кыттан ыһэллэрэ буоллар. Маны таһынан өссө улахан, киһи хайыскалаах үлэ ыһтыллыан наада, онно бара сөннөһөн кыттарбыт ордук буолуо этэ", - дигэ Т.Н.Феофанова, Е.А.Сивцев санааларын үлэс тэллэр.

Бу кварталга ыһчаттарга "Аман өс", "Брейн-ринг", кыргыттарга аһаллаах мероприятиэ ыһтыллара булаанналар. "Билим" общество көбүлээһининэн олохтоох радиого араас рубрика тахсар эбит. Инникитин психолог субэтэ, культура эйгэтэ үлэлнэрэ, И.Ушницкий "Хара уонна Үрүк" дигэ ыһатыйатын тула кэлэстии салгыһы ыһтыллыаҕа дигэн общество председатели иһитиннэрэр.

Бүтэһиккэ: "Олох кытта тэҥнэ хаамсаһа бэйэбит санааларытын олоххо кыһаларан иһинчөл куттаах, сирдээх буолун, кыраттан санаабытын түһүрүөтүгү, куруук иһини дикти дуулуун", — дигэн декаданы ыһпыт дьон баһа санааларын хайыат ааһааччыларыгар тизрдалэр.

АЙААНА

ТЕННИСКЭ КҮРЭХТЭНИИ

E.С.ОРОКОВ

ИИЛАРА

Ийаара - кэйдэрэ биллэбин килэ сиргэ олох олохо кэлэбин килэ ийаара ийаарыгар

Ийаара - кэйдэрэ суох санаабын санаа тикэни тикэрэбин дүү...

Оксана Жукова

Сааскы ылааны, муус устар бастакы куннэригэр ырыада ылааным, эдэр саас ууатынан буолбут Сэргэлээх аныгар баар үрэх мууһугар ыччаттар ханкымы сылдыбыттары. Ханкы сырылымы сыйыллара, кыргыттар дьоллоохтук күлсэллэр... Эмискэ катокка элбэх бааһы дьон кириэн кэлбиттэрэ уонна оболору туох да сылтаба суох охсуолаан, тэбэлээх кириэн барытара. Мантан сааламмыта 1986 сыллаахха буолан аастыт быһылаан, хас да ыччат инникитин сарбыныт Саха сирин историятын бири сааттаах түгэнэ...

Ол кэмтэн 20 сыл ааста... Очотообу студенттар үлэһит, ийэ-аба буолулар, сорохтор, хомойуох иһин, бу олохтон туораатылар. Былыргыны былыт саппыт курдук эрэри... Хайа килэ өйүттэн санаатынан арааһай баллырга түбэлтэн түөрт сылга хаайыга кириэн, кырдык иһин көнүлү быстарыа?

Мин бүгүн кэпсэтэр килэ — 1986 сыллаагы түбэлтэ бири сырттатта буолар даһы, онтон санаата булгуруйбакка чөл олобу тутуһан, онуоха оһону-урууну тартан күн иллэҥ суох түбүгүр, бэйэтин сахалыы санаатын аһаастык этэ-тыһына сыдыар саха бири бастыт ыччата, бири дойдулаахпыт, Дмитрий Иванович Винокуров — Чабаан, Очотообу

бууааччы кэлэн, катокка кэлэтин буолбута, Кини уоскутар санаалаах этэ. Мин онно баайсыбытым. Катокка сытар хааннары көрдөрбүлүт. Дедиков сарсын опознаиыа бары кэлэн диэбит. Мин опознаиыа дьэ иһигэр буолбакка, таһырдыа ытыгыларын уонна кэлэтин биһиги өгүбүтүттэн суругунан буоларын модьуйсубутум. Того диэтэххэ, биһиэхэ барыбыттар үөрэхпит күндү этэ, биллэн хаалан үөрэхпиттэн үөрүлүөхпүт дьэн сэрэхсэчийбитим. Кини сөбүлэспитэ.

Сарсынгы күнүгэр оһуолаада практикалана сыдыар буоламмыт хойугаан тийибилит. Мууска мустубут оболору преподавателлэр кини-иһан эрэллэр этэ. Дедиков олох

луун массына урдугар тахсыбытара. Ону тохотон Ганяны хаарынан быраахпыт. Кини тобо эрэ туоратан былаана суох лидерди сатаабыта. Оболор аны массынаны көтөхтүлэр, аныылаатылар.

Дьэ, ол кэннэ УЛК-ка тийдибит. Дедиков арыах тылы этэн баран биһигини этэргэ ынырда. Педфак оболору 15 эһин буолан тахсыбылпыт, Очолорго политик буолар ырахан этэ, тыл этэргэ да бэлэм суох этибит. Мин: "Омук быһытынан культурабын сүтэрэн эрэбит, Атааннаһыны милициялар бэйэлэрэ оноролор", — дьэн ис хоһоонноох тыл эппитим өйдүүбүн, онуоха ытыстарын таһыммытара.

— Ол кэннэ эйигин хаһан кэлэн тулуптатарай?

— Муус устар 7 күнүгэр үөрэнэ олодохпуна кэлэн тулуптатара. Эрдэ силэстииһэ сылдыбыт оболор: "Наар эйигин ытыталлар", — дьэн сэрэппиттэрэ. Онон улаханым соһуйбатабым. Винокуров Ганя уган биэрбит. "Биһигини онук ынарга эрдэтэн эрийэр этэ. Кыһыгар

кайыбыт.

Студенны сылдан Довордохуу болуоссатыгар оһуохайы тэрийбиттэри, преподавателлэр кэлэн тохотолор этэ. Ол туох сааттаах дьыла буоларын санаан санаабын. Тутан баран үс хонук "Сайсарга" аһытрезителгэ сыларбыттар, онтон Кирзаада таһыгар оһуастыһылар изолиторго илдьибиттэрэ. Суут үс ыһыан буолбута. Сахаларан Барашков Михаилын түбэстипит. Онтон суут саалатыттан туоһу буола кэлбит Сивцев дьэн уолу туттуттара. Нуука уолаттарын түөрт уол хаайыга барбыта. Кинилэр буруйда дьэн катоктан кырбаһан оболор таһастарын-саатарын уоруу этэ. Мин туолунан силэстийэ матырыйаалыгар "Принимал активное участие", — дьэн баар. Онуоха туоһу суоһун урдугун түөрт сылга көнүлү быспытара.

Бирингэбэртэн: Винокуров Дмитрий Ивановичи признали виновным по ч.2 ст.206 УК РСФСР назначить меру наказания 3 года лишения свободы сроком на четыре года лишения свободы 3 ИТК усиленного режима. Срок наказания исполняется 10 апреля 1986 г.

— Силэстийэ кэмгэр ыһым-түүрүү, күүһүнэн өтөйүү следователлэр өгүлүрүттэн баара дуо?

— Өтөйүү суоһа, ыһым-түүрүү баар бөбө буоллаа. Камераттан камерара көһөрө сылдыбыттар, баппакка көһө сыдыар килэ курдук өйдөбүл хаайылаахтарга биэрэ, килэ быһытынан түөрт сатааһына, националист курдук туруоран оһулууга кытта тириэрдингэр баалара. Суут адыс күнү быһа буолбута. Ити эппиттэрим суут буолар кэм-

сидыбыттары.

— Атабастаһыны көрсүбүтүм дуо?

— Хаайыга эһи барыта бэйэбиттэри тутулуктаах. Эт-хаан өтүмэн кытанар буоламмын, атабастаһматарым.

— Түөрт сыл хаайыга сытан бириэмэ баран иһэр дьэн кэмсинэр санаа сии-биир баар буоллаа. Ордук тугу харыһыар этигиний?

— Кырата аан дойдугааһы кылаастаах спорт мастарыгар үлэһиттэхэтим. Историяда аһынык кириэхтин сэттэ. Ол эрэри сааһыт нуруотун ара тулуптар кырата суох улахан килэ тутуу ону барытын баһылар этэ.

— Винокуров дьэн араспааннаһын Чабаан дьэн хаһан, хайдах уларытарбыккынай?

— Аһыны бэйэбэр биэрбэтирэм, иһэм ааттаабыта, ону мин уларытар бырааһым суох дьэн толкуйдаахпын. Оттон араспааннаһын христианнар соннообуттар. Курэх-эһиһилэргэ сырыттаха омуктар биһигини күлүү ыһаллар этэ: Уопсайынан туох омукутуу сахалар? Адыкты, араспааннаһыт нууччалык, — дьэн. Кырдык, казахтар, түвшинар, кыргыстар, дагестаннар бары таһтарга бэйэлэрин тылларынан, оттон бэйэһэ төрүт тыла суох дьон курдук нууччалык. 1995 сыллаахха кыргыстан Сардаана уол оһону бэлэстэбитэ. Оболон балыһаппан таһаарарбар тыллаах бааһы күн буолбута. Ол мин толкуйдаан баран сибиһистэһистибитим ыларбар "Чабаан Тыһыһаан" дьэн сурутарбытым. Эһиһигэр бэйэм уларыттарбытым. Оболорбун сахалык "Ийэ,

САХАЛЫ САНААНЫ АҢАБАСТЫК САҢАРАН

кэмнэ бу туһунан аһаастык кэпсэтэр көнүлүмэһэ буолуо, оттон бүгүн кэпсэтэр уолдаастаа. Онон кэпсэтибитин ол быһылаан туохтан тахсыбытынан сабалыбыт.

— Ого эрдэхпитэн саха буоларбынан килэ туттабын. Ол кэмнэ саха оһуога туох да бырааба суоһа диэххэ сөп. Куоракка дьесадытарга, оһуолаарга сахалык тыл суоһа, уулуссаа сахалык кэпсэтэр көнүлүмэһэ, оһуоһай бобуллар этэ. Аны чуолаан саха оболорун кырбаһыт, сорууһа ыһаалаа түбэлтиннэри тэриллэр, — дьэн Дмитрий Иванович сабалыгар.

— Бастакы күн саха студенттара катокка сырыттаһарына 40-60 нуукаа подростоктара кини-иһан кырыһыттан кырбаан кириэн барыттар этэ. Ол кэмнэ СГУ педагогическай факультетын 2 курсугар үөрэнэр, ту-стута кэһкэ ситилиилэрдээх студент этим, Сэргэлээх уопсайыгар оло-булупт. Бастакы күн оһууһу хэмизер милициялар кэлбиттэр этэ, бири нуука кыһыта тобо эрэ наар кырба-мыт саха оболорун ыйан биэрэн бу-руйдаахтар куоплуттара, атабаста-мыттар милицияга хонон турбутта-ра. Кырбааччылар аһары баран сар-сынны күнүгэр 7 чааска эһи бу ми-сэтэ "көрсүһүү" анаабыттар этэ. Ити сурах студенческай куорат усту-тинийэ көлүтэ. Биһиги бары кириэн быһаарсарга бэлэм олобулупт. Он-губут ол нуука оболору бири чаас эрдэ сыаптаах, тимирдээх кэлэн өссө ырааханык кырбаан барыт-тар этэ. Бири кыһык хоспугар ки-риэн ону билдирбитэ. Биһиги сүүрэн тийибилит — хаһы-үйэ ким да суох, кырбаһыт оболор таһастарын хо-муна сыдыаалара. Элбэх оһо, оло-ристэригэр элбэх кыһык кырбаһыт-тар. Винокурова Настя дьэн Уус-Ма-айаттан сылдыар билэр кыһысын кырбаһытын көрөн аһарбытым. Онон-манан хаан ыһылла сытара...

Үөһэ мединститут иннигэр студен-тар милиция сотрудниктара олоор УАЗ-массыналарын тутан турал-лар эбит. Милициялар иһи саха уол-лун тулупттар, оһору ыһаарга модь-уйан массынаны өрө тардыаһыт-лар. Онтон ким эрэ: "Катокка кырба-абыт оболор мустан тураллар", — ди-этэ да, бары онно сүүрдүбүт. Ана-раанылар куоттулар, милициялар биһигини кытта тэһнэ экирэтти-лэр. Куорат бири уһугар бутакһы дьэһэ тийэн иһибиһит. Тиһон дьэн нуука уола дьэһиттэр кириэн хаалла. Милициялар биһигини тутар-ры гынылар, онуоха бары сылптаан тулупан туран кими да биэрбэһэ быһаарыстыбит. Хайдах эрэ килэ адреналина оһонуур күлүм тутан-эртэн, чыпчылаан хамсанылартан угулуктаах кэм буолбута. Саһыгы катокка тийибилит. Милицияларга ыдыкытынан таһааран туора-маары үүрүкэлэспит. Ол аһы экирэн-иһэллэр. Милициялар үксэ нуу-чалар, бэрт аһыах саха баар этэ. Ол кэмнэ Дедиков дьэн милиция пол-овнига, Ис дьыла министрин сол-

да кэлбэттэ. Милициялар тугу эрэ модьуйа сатыыллар этэ да, ким да ону истибэттэ. Ол кэмнэ кырбаа-быт уолаттар муоста нөһүө баар ик-кис катокка мустубуттар үһү дьэн буолла, онон онно оһарыдыбыт. Ыччаттар ортолоругар лидер курдук этим. Ком-

сомол секре-тара илии-биттэн тар-дыһа сыды-ар. Кыра оһо курдук үлү мөһөн кэбиһэ-ри тыһыта, та-быллыбатаа. Иккис катокка оболор препода-вателлэртэн кут-танан бары үөһэ муостага турал-лар этэ. Бараш-ков Михаил дьэн эһи миһин кытта хаайыга түбөспүт уолга: "Төннүбүтэ буолан баран Орд-жоникдэ болуос-сатын дьэки бары-ахха", — дьэтим. Дзержинскай аатынан уулуссаа баар милиция отде-лыгар тийэн быһаар-сар санаалаарым. Туһугар олус кыһы-лаах этэ, саха оболору туох да бу-руйа суох кырбаан баран үтүрүлүүтэ сылдыахтаахтар, бу-руйдаахтар көнүлү буолуохтаахтар үһү дьэн олус аһарбытым. Бары хас да эрэттинэн хаампылпыт. Иккис эрэнкэ преподавателлэр, СГУ ком-сомолун секретара Е.Федоров баал-лара. Кинилэр кэһкэн Довордохуу болуоссатыгар таһааран кэбиһиттэ-рэ. Ону кэмгэр тохотон, Ленин бо-луоссатыгар тийибилит. Туох да саһа-иһа, хаһы-ыһы биһиги өгүбүтүттэн суоһа, чуумпуктук хаам-пылпыт. Болуоссакка Дедиков, ми-нистрдэр кэлбиттэрэ. Меһе сатаа-бытара. Бири саха обоньоро ким-нээхтэригин көрөн өйдөххэ дьэ-бит курдук чаралчылана-чаралчыла-на кэлэн сирэйбитин көрөн психика-быһыгар оһонуу сатаабыта. КГБ-лар бааллар дьэн ким эрэ сэрэтэн эһитэ. УЛК-ка кириэн муһаахты-ырга салаааччылар туруорсубутта-ра. Биһиги эһи дьэ иһигэр кини-эртэн аһаастаана сатаабылпыт, дьэһэ, болуоссакка да буолар кыахтааһа. Ол да буоллар УЛК-ка барарга тыл-ларын ыһааран, онно баран испи-ллит. Эмискэ: "Ол сыдыаалар", — ди-эн ким эрэ эттэ да, аны ол кырбаа-быт оболору экирэттибит. Биһиги күөһэ бардыбит. Онно милиция ма-сынага туура. Оболор бири мили-ционеры студены оһуста дьэн кыр-баан барыттар. Ол килини Алекс-еев Гоша бэйэтэ көтөһөн кэрэһтэ быһаан массынага хиллэртэ. Винокуров Ганя Андреев дьэн уол-

төрүөттэрдэ-эх", — дьэн. Дьэһэ, кини улаханымк сыһыстаах этэ, оттон следовате-лэр мин төрүт да онорботох буруй-дарбын соннообуттара.

Бирингэбэртэн: Свидетель Винокуров Г.И. из знакомых ребят заметил только Винокурову Дми-трия, который на его глазах при-нимал активное участие в избиении младшего лейтенанта мили-ции и возбужденно требовал вы-звать им сотрудирика милиции для избиения, увидев его стал возму-щаться тем, что он, Винокуров Гаврил, защищает милиционеро-в. Затем Винокуров Д. вместе с дру-гими агрессивными настроенными парнями стали качать металличе-скую машину, требуя выхода младшего лейтенанта с целью продолжить избиение.

Винокуров Д.И., допрошенный в качестве обвиняемого показал, что 1 апреля 1986 г. увидев арту-студентов, окруживших мили-цейскую машину, он также вклю-чился в общее требование. Выкри-кивал об освобождении студен-тов, затем вместе с группой сту-дентов, окружив машину со всех сторон, стали раскачивать маши-ну и приподнимать ее, угрожая опрокинуть. 2 апреля он также пы-тался нанести удар милиционеру кулаками, но его удары не дошли, т.е. вокруг милиционера было бо-льшее скопление людей. Затем он в числе других, окружив автомоби-ну стали ее приподнимать и рас-

нэригэр буолбуттара.

— Буруйдаах курдук, эбэтэр иһи-синэр санаа баара дуо?

— Ити кэмнэ мэлдьи иһи санаа ба-ара. Саха буоларбытын даһаастан бири дьылаһы тэрийдибит дьэн ки-эн тутуу баара. Бу хаһаһыһы тэ-рийэрибит иһиһэ 20-э иһи сан-би-ир дьылааһа эриһэрбит буолуо дь-эн сэрэһэрбит. Иһар биһиги дьэһэ-ыһытыттан былаас үһүтэ буо-луо, сахалар сьэ-х дьэһэ-

зера, Урал, Си-бир кыһыһылаахтара этим, маастар нуорматын 10-чага толорбутум. Он-но көрдөххө, аһын омуктар бэйэ-лэрин үгэстэрин, тылларын-өстөрүн өрө тутталлар, оттон биһиги бэйэлээх бэйэбит дойдубуттар төрөбүт тыл-бытынан саһарбалпыт, туора көрүлүрүт кыһыһылаах этэ. Мэхэ бэриллибит ыстатыйа сыһытыттан хомойобун, күлүүтэн аһырыһым мин төбөбөр хайдах да былат. Ба-рашков Михаил эһи кэмсинэн ылар этэ. Кинилин биригэ сыһыттыт.

— Хаайы оһо хайдах этэй?

— Хаайы оһо сыһан аһааһа биллэр. Түөрт сыл бастаан куорат, онтон Ленский, Покровская, салтыт төттөрү Дьонуускай түриэрлэригэр сыһытым. Железобетон газобитон матырыйааллары оноробут, дьэ тутуутугар үлэһиттэр. Столярый сыһыт, спортзалы тутулупт. Наар ачык буоларбыт. Аһыкыһаһын килини арааска тириэрдинэн төл. Хары булар сыһаппа быһа эһи онорон уоран көнүлү аһыһаппаһы ыһабыт. Тутулуһаһына — эһи иһ-эрэ. Биригэ үөрэммит оһолуһаһы кэлэн передача биэрэллэр этэ. Васильев Костя дьэн таһаарыһын күрүө нөһүө халыһа, мүйүт биэрэар этэ. Ийэбэр соботох оһо эһи, аһан эрдэ өлбүтэ. Иһэм хаста да үс хонустаах үлүн көрсүһүүгэ кэлэн барбыта. Кылгас көрсүһүүлэргэ эһиһиһи Людмила Михайловна, Костя кэлэ-

аһа" дьэн ыһаарарга үөрэппитим. Улахан кыһыһым Уйгу, кыра кыһыһым Аһыһа дьэн аһаахтар.

— Нууччатымсыһар дьонно сыһыһыһа хайдаһый?

— Адыс сөбүлэһитин, санааһын этэн арааһыт. Ол эрэри таһа өйдөһө мин националист буолбатах-пын, эһиһэ омук таһаарыстардаах-пын. Мин төрөбүт сахам нуруотун туһугар ыһааһыт, кини тыла, кула-турата сүмэһиттэр, саха сахалыы саһарарыгар, саха буоларын куруук өйдүүрүгэр, ону өрө тутарыгар баһараһыс. Уруукттан этэр тыһым, санаһым дьэн ол эрэ.

— Туох да буруйа суох килэ хаай-ыта сытан баран реабилитация-лана илик эбиккин. Ити өттүгэр үлэһитэр санаа баар дуо? Прези-дент куоракка квартира биэрбитэ туохха аһыһаларый?

— М.Е.Николаев бастаан Прези-дент буоларыгар реабилитациялаан буолбакка, сахатын нуруотун өнүкүүн көрдөрөн Борисовкага үс коһтоох квартираны бэрэбэритэ. Мин биллэһин даһаны уолоһониккин. Реабилитацияланарга бастакы көрдөһүүбэр баһааһа элбэх этэ. Онтон ол дьонум бэйэһин ыах кур-дук буолан барыттарын иһи тохто-обутум. Трудовой киниксэһин По-кровскаяга киллрмнэ заводугар улаһын оһырытаһына бухгалтерб-суох онорбут этэ. Онон барыһы сыһаппан саһаһырга күһэллибитим. 1986 сыллааһы быһылаан кэмгэр кырбаһыт Телегин дьэн милицио-нер уонна милиция аһын сотруди-нгар мин тыһыһыт хайдах баары-нан көрдөрүллөрө буоллар, реби-литацияланам этэ дин санаһыһым.

Биллэһин Дмитрий Иванович Чурап-чытааһы спортинкай интернат-оһу-оһа аһырыт "Ураһкай" ширко-ной студияны саһаһан үлэһитэр. Уруук кэмнэ бэйэтэ дьарыһаһыт дьарыһын аһы оһолорго тириэрди-оболор араас улахан сценаларга таһаһан таһаһаһыһын дьонно сектордолоор, кили муһура суох дьонордолоор даһастыһыллар, араас таһыһаһах көрүлүрү даһаста-рыһаһа, дипломаннарынан буол-буттара, Гран-прини да ыһаһа кэлбит түгэннэрдээхтэр. Маһы таһаһан улу-устааһы, республикатааһы таһыһа-ах улаһан дьылаһыһы килгэһэлэ-рин кили аһын сипэһт.

Чабаан, очотообу, саха омук быһыһыһын бырааһа суох кэмгэр, сыһын көрүлүрүн, туруорууларын иһи хаһыһы килгэһэ буола да сырыт-тар, оболор элбэһи сүтэрбитин, аһын суолунан барыһын да иһи саха бу-оларын салыһаһа саһаһара арды-гар сахалык тыһы саһаһа да таһаар-бат буола сатыһар, саха килиһин сир-дэһин аһыһыт хамсанаһа дьонно хоһоруу буолбат дуо дьэн ыһаһаһы-тын баһараһын. Хас бириһиһи саһа кили курдук санаалааһа буоллар, ба-раһаһа омук буолбулупт ыһаһыһы буолуо этэ...

Понедельник, 6 марта	Вторник, 7 марта	Среда, 8 марта	Четверг, 9 марта	Пятница, 10 марта	Суббота, 11 марта	Воскресенье, 12 марта
05:00 "Доброе утро, Россия". 08:45 Фильм "Человек по имени..." 10:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 11:00 ВЕСТИ. 11:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 12:30 "Кухня и гости". 12:45 "Наша жизнь". 13:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 14:00 ВЕСТИ. 14:20 ВЕСТИ-МОСКВА. 14:40 Фильм "Пыльная шляпа". 16:40 ВЕСТИ-МОСКВА. 17:00 ВЕСТИ. 17:15 "Спокойной ночи, малыши". 17:50 "Обреченная стать звездой". Телепередача. 18:45 Т/с "Волчица". 19:45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ. 20:00 ВЕСТИ. 20:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 20:50 "Спокойной ночи, малыши". 21:00 Т/с "Счастье по рецепту". 21:55 Т/с "Волчица". 23:00 Концерт "Петербург-Ленинград". 00:45 Комедия "Дамы приглашают кавалеров", 1980г. 02:15 "Никесон" до 03:09	05:00 "Доброе утро, Россия". 08:45 Т/с "Счастье по рецепту". 09:45 "Обреченная стать звездой". Телепередача. 10:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 11:00 ВЕСТИ. 11:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 12:30 Т/с "Волчица". 12:50 "Наша жизнь". 13:50 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 14:00 ВЕСТИ. 14:20 "Все звезды для любимой". Памфиловский концерт из ЦКЗ "Россия". 17:00 ВЕСТИ. 17:10 Комедия "Любовь и голубы", 1994г. 19:20 "Баби, вперед! Большой юмористический концерт". 22:25 ПРЕМЬЕРА. Алена Хмельницкая, Любовь Полищук, Татьяна Кравченко, Наталья Роговова, Ольга Аросева, Алексей Макаров, Игорь Бонкин, Борис Щербаков и Дмитрий Брусилов в музыкальном спектакле "Самая красная", 2005г. 00:55 ПРЕМЬЕРА. Юлиан Грегори и Рене Зеллвегер в романтической комедии "К черту любовь!" (США-Германия). 20:03г. до 02:57	05:00 Комедия "Наша жизнь", 1993г. 07:35 Мультфильм "Летучий корабль". Оливия Селена Боронда. 08:15 Комедия "Суета сует". 10:00 "Место встречи" с Леонидом Малайковым. 11:55 Адринно Челентано в фильме "Безумно влюбленный" (Италия), 1981г. 14:00 ВЕСТИ. 14:20 "Все звезды для любимой". Памфиловский концерт из ЦКЗ "Россия". 17:00 ВЕСТИ. 17:10 Комедия "Любовь и голубы", 1994г. 19:20 "Баби, вперед! Большой юмористический концерт". 22:25 ПРЕМЬЕРА. Алена Хмельницкая, Любовь Полищук, Татьяна Кравченко, Наталья Роговова, Ольга Аросева, Алексей Макаров, Игорь Бонкин, Борис Щербаков и Дмитрий Брусилов в музыкальном спектакле "Самая красная", 2005г. 00:55 ПРЕМЬЕРА. Юлиан Грегори и Рене Зеллвегер в романтической комедии "К черту любовь!" (США-Германия). 20:03г. до 02:57	05:00 "Доброе утро, Россия". 08:45 Т/с "Счастье по рецепту". 09:45 "Обреченная стать звездой". Телепередача. 10:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 11:00 ВЕСТИ. 11:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 12:30 Т/с "Волчица". 12:50 "Наша жизнь". 13:50 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 14:00 ВЕСТИ. 14:20 ВЕСТИ-МОСКВА. 14:40 Т/с "Любовь моя". 15:10 "Суд идет". 16:25 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 16:40 ВЕСТИ-МОСКВА. 17:00 ВЕСТИ. 17:15 "Кухня и гости". 17:50 "Обреченная стать звездой". Телепередача. 18:45 Т/с "Волчица". 19:45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ. 20:00 ВЕСТИ. 20:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 20:50 "Спокойной ночи, малыши". 21:00 Т/с "Счастье по рецепту". 21:55 Т/с "Волчица". 23:00 "Кремль. Хранители сокровищницы России". 00:15 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 00:30 Фильм "Защитная репутация". 02:25 "Дорожный патруль". до 02:48	05:00 "Доброе утро, Россия". 08:45 Т/с "Счастье по рецепту". 09:45 "Мой серебряный шар". 10:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 11:00 ВЕСТИ. 11:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 12:00 "Мусулмане". 12:15 Т/с "Волчица". 13:15 "Городок". 13:45 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 14:00 ВЕСТИ. 14:20 ВЕСТИ-МОСКВА. 14:40 Т/с "Любовь моя". 15:10 "Суд идет". 16:25 ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ. 16:40 ВЕСТИ-МОСКВА. 17:00 ВЕСТИ. 17:15 "Кухня и гости". 17:50 "Обреченная стать звездой". Телепередача. 18:45 Т/с "Волчица". 19:45 ВЕСТИ. ПОДРОБНОСТИ. 20:00 ВЕСТИ. 20:30 ВЕСТИ-МОСКВА. 20:50 "Спокойной ночи, малыши". 21:00 Т/с "Счастье по рецепту". 21:55 Т/с "Волчица". 23:00 "Народный артист". 00:45 Елена Яковлева и Денис Карасев в остроконечном фильме "Русская рулетка". 02:25 "Дорожный патруль". до 02:38	06:00 "Доброе утро, Россия". 07:40 "Золотой ключ". 08:00 ВЕСТИ. 08:10 ВЕСТИ-МОСКВА. 08:20 "Русское лето". 08:55 "Военная программа". 09:15 "Вокруг света". 09:50 "Субботник". 10:30 "Утренний почта". 11:00 ВЕСТИ. 11:10 ВЕСТИ-МОСКВА. 11:20 "Сто к одному". 12:15 "В поисках приключений". 13:15 "Клуб сенаторов". 14:00 ВЕСТИ. 14:20 Фильм "Неподкупен". 16:00 "Юристы власти. Виктор Овчинников - президент Украины". 16:30 "Марина Влади". 17:00 ВЕСТИ. 17:20 ВЕСТИ-МОСКВА. 18:00 "Космическая". 18:50 "Народный артист". 19:50 "В Городе". 20:00 ВЕСТИ. 20:15 "Зеркало". 20:30 "Честный детектив". 21:00 "Субботный вечер". 22:50 Триллер "Тень" (США-Великобритания-Мексика). 01:40 Дольф Лундгрен в триллере "Внезапный удар" (США). до 03:13	06:00 "Доброе утро, Россия". 07:20 "Сельский час". 07:45 "Битва миллионов". 08:00 ВЕСТИ. 08:10 ВЕСТИ-МОСКВА. 08:20 "Диалог о животных". 08:55 "Милосердие". Мультфильм. 09:15 Фильм "Жестокость". 11:00 ВЕСТИ. 11:10 ВЕСТИ-МОСКВА. 11:20 "Городок". 11:55 "Сам себе режиссер". 12:45 "Снехопленка". 13:15 "Парламентский час". 14:00 ВЕСТИ. 14:20 "Фильм №77". 15:10 Комедия "Миллион лет до нашей эры" (Франция). 17:00 Т/с "Кухня". 18:00 Праздничное шоу Валентины Юдашовой. 20:00 "ВЕСТИ НЕДЕЛИ". 21:00 "Специальный корреспондент". 21:25 Комедия "Сумасбродка". 23:35 Пол Хоган в комедии "Крокодил Дэнди в Лос-Анджелесе" (США-Австралия). 2001г. 01:25 Элизабет Херли в триллере "Метод". (США). 2004г. до 03:19

07:00 - 08:00 "Новый день". 08:00 Союзинформ-Новости. 08:15 "Самые успешные люди России". М.Д. Нартакова. 08:30 ДТРА "Поларная звезда". Праздничный календарный республиканского телеканала. 09:00 "Прямой эфир". 09:15 "Пост. уполном. В.И.Бонин". (из фонда ТВ). 09:30 "Федерация". 20:00 Док. сериал "Потрясающие исследования трюки". 20:30 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. 21:00 "Спрос". 21:10 "Репортаж с 12 съезда молодежи Республики Саха". 21:50 "Огоньки. Битва талантов". 22:10 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. До 23:00	07:00-08:00 "Новый день". 08:00 Союзинформ-Новости. 08:15 "Халдаа аллоронун, тыа быһааччы?" ("Магический ТВ"). 08:30 ДТРА "Поларная звезда". Праздничный календарный республиканского телеканала. 09:00 "Посвящение матери". (из фонда ТВ). 09:30 "Докторство". 20:00 Документальный сериал "Потрясающие исследования трюки". 20:30 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. 21:00 "Спрос". 21:10 "Калас" "Прямой эфир". 22:10 "Служба-02". 22:40 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. До 23:00	16:00 "Сайдымлаах кыа да бар хотуттар". 16:25 "Товарищ". 16:55 "Анна-айытпа гайдар". С.Гольдерева уонна С.Онуфриева хоһооноро. 17:15 "Эйэксэ карани этэрэ". "Мелодия Степан Васильевича юбилейной концерта". 18:10 "Талла-ахса ситимэ" ("Нурба" ТВ). 18:35 Ток-шоу "Социум". Прямой эфир. 19:30 "Туйгун кыас Орууру". О 1-ой депутата Берковской Совета ССР И.Д. Олесовой ("Борогон" ТВ). 20:00 "Спрос". 20:10 "Время спорта". 20:40 Республиканский конкурс "Леди СМ". 21:35 "Синхронизация ритма". Концерт. До 22:00	07:00-08:00 "Новый день". 08:00 Союзинформ-Новости. 08:15 "Рыбачье счастье" (ТВ-Розовая чайка). 18:40 "Вильямс Анастасия Барламова" (из фонда ТВ). 19:00 "Правительственный час". 20:00 Документальный сериал "Потрясающие исследования трюки". 20:30 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. 21:00 "Спрос". 21:10 "Саха сирэ-туон". 21:40 "Талла алтаах хотуттар". Концерт. (из фонда ТВ). 22:40 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. До 23:00	07:00-08:00 "Новый день". 08:00 Союзинформ-Новости. 08:15 К 75-летию Оймяконского улуса "Сарылааской богатейшей фабрики-30 лет" (ТВ-Кадр). 18:45 Концерт рок-группы "Ят-Ха" (Тува) (из фонда ТВ). 19:30 "Деловой мир". 20:00 Документальный сериал "Потрясающие исследования трюки". 20:30 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. 21:00 "Спрос". 21:10 "Вестник образования". 21:40 "9 муз". 22:20 Поэт Айталла Адамья. (из фонда ТВ). 22:40 "Саха сирэ-Якутия". Информационная программа. До 23:00	16:00 "Вестник образования". 16:30 "Таван". 17:00 Филмал НВК "Саха" в Москве. 17:30 "Здоровье с Доктором Неболин". 18:00 "Истинный илдьит". Эхэрдэ концерт. 18:45 "Автограф" Шолен. Играет Виктор Климин. 19:30 "Парламентский вестник". 20:00 Коллекция короткометражных фильмов. 20:15 Мультимедийный фильм. 20:30 "Саха сирэ. Куэртэн кун". Информационная - аналитическая программа. 21:00 "Спрос". 21:10 "Сардаана". 21:35 "Олимпиада-уникальный уголок природы". 22:00 Погода. До 22:01	16:00 "Тунук". 16:30 "Истинный илдьит". 16:55 Студия "Сэргэлээх". "Молодежная политика: вчера, сегодня, завтра". 17:25 ДТРА "Поларная звезда". Республиканский телеканальный конкурс. 18:20 "Родник" (т/с "Спорт и здоровье"). 18:50 "Время местное". Ленский улус. (т/с "Республика"). 19:30 "Якутия. День за днем". Информационно-аналитическая программа. 20:00 Документальный сериал "Напарники". 21:00 "Спрос". 21:15 "Мужской разговор". 21:45 Концерт. 22:00 Погода. До 22:01.
---	--	--	--	---	--	--

АТАБАСТАММЫТ ҮЛЭНИТТЭР ЭБЭТЭР ҮЛЭТЭ СУОХ ДЬОММУТ ТӨҥӨЛӨРҮЙ?

Билигин олохтун биэр саамай сүрүн проблематынан — үлэни хаачыстыллыы ыһалгата буолла. "Үлэтэ суох буолуу — сор суола" дээн быһырыын "Саха сирэ" хаһыакка биэр бойдулаахпыт Г.Ф.Егоров — Бахсынтал саамай сөлүк сүрүбүтүккү, кырдык, үлэтэ суох буолуу — сор, эстии-быстыы, дьадаһыи төрдө буолара чакчы. Онтон билигин улууска үлэтэ суохтарбыт төһөлөрүн-хастарын уонна атабастаммыт үлэнииттэр дээн кимизээди ааттыбын? Ол туһунан санааларбын билсиргиттигэр уонна атабаһаргылар ыкырабын.

Ол иннигэр үлэтэ суохтарга кимизээх кирииллэрин быһаарсыабын. Кинилэргэ, биллэн турар, ханан да дьаһаны үлэни буолбатах, хамнас-харчы аахсыбат, үлэлээбиккэ олоророччулар кирииллэрэ ыһаабыт. Ол тыһаан барак быстах эбэтэр толору үлэлээх, сир хананк эми ханнаас-дохуот аахсар эрээрилар тарилтатэ суох, биэр даһаны нолуогу, пенсионнай усунуоһу төлөөбүт дьоннор эмиз сокуонун үлэтэ суох курдук көстөлөр. Кинилэр үлэлэрин ыстааһа ааһылыбат, агарыдаһтарына биллестен төлөмөт, государствотан кредит, көмө ылар кыахтара суох, хананк да социальнай өйбүл оһопулуубат, уопуска, курорт, сымьаалаах туһунан санаан да көрбөт, кэмизгэр пенсияга тахсыбат, кырдыар саастарыгар букатын умнаһыт буолар турунтанан илэр дээн буолаллар.

Олор төһөлөрүн-хастарын ырытыах иннигэр төрүт буолар ааһыах сыһыппарата ыһаабыт. Райстат төрдөрүттүнэн улууспуттар үлэллэр саастаах нэһиликкэһэ ахсаана 10991 киһи эбит. Ити 55 сааһыгар днэрн дьахтар, 60-гар днэрн эр дьону аахсаахха (Россияга пенсияга тахсар саас). Кинилэртэн төрүт үлэллэр кыахтара суох ырыахтар, ннбэллнлтэр көбүрүр буолуохтаахтар. Ол онуугар ити саастарын аһаан баран үлэллнн сүлдээһинччлэр эмиз ааһыага суох буолуохтут. Онон балансалаахха улууспуттар 11 тыһыынча үлэллэр кыахтаах, саастаах нэһиликкэһэ баара эрэбил. Аны пенсионнай фондуга усунуос угуохтаах 8433 үлэллнр баар эбит ("Саха олох" 15.12.2005). Ити бааһынай хаһаайыстыба баһылыктарын, предпринимателлэри уонна кинилэргэ үлэлэллэллэри киллэрбэккэ туран. Оч-

бу уруккуттан туруорсар, суруйар, тыа сирингэр хамнастаах үлэтэ суох, алгардас бэйэлэрин кэтэх хаһаайыстыбаларын көрөн, сүрүбүсүлгэ ииттинэн олороччулар. Кинилэр сылга биэр күн өрөөбөккө умса-төннө түһэн, эт-үүт бөбөгүн оноро сылдьан туох даһаны чөлчөттиинэн, социальнай өһөнөн туһамат, государство, салалта туһунан, общество "изгойдарыгар" кубулуйбут "үлэтэ суох" дьон. Дьэ, кыһыылаах дьэтэбиз! Ол иһин мин кинилэри атабастаммыт үлэллнлтэр, өссө баттаммыт дьон диибин.

4. Үлэлээх — үлэтэ суохтар. Бу категория бааһынай хаһаайыстыбаларга, предпринимателлэргэ үлэлэллэллэри үксүлэрин киллэрбиз. Бааһынай хаһаайыстыбаларга 839 киһи үлэллнр днэн сыһыппара баар. Онтон учуокка туран 350 предпринимателлэргэ кырата 700 киһи (аҕыһааччылар, рабочайдар, көчөгөрдөр уо.д.а.) үлэллнр буолуохтаахтар. Пенсионнай управлениега этэллэринэн бу үлэ бнэрээчиллэртэн бэрт ахсааннаахтара үлэллнлтэрин пенсионнай усунуостарын бнэрээһингэр төлүүллэр эбит.

Бааһынайдартан "Комплекс" (М.П.Михайлов), "Бэра" (А.Е.Сивцев), "Кытайбан" (В.Д.Васильева), предпринимателлэртэн Е.Г.Санжеева, З.Н.Сивцева, Г.Г.Дагданча, Е.Г.Аммосова уонна аҕыһах киһи көтүппэккэ төлөөччүлэргэ аатталаналлар. Сорохтор көтүтэ-көтүтэ, хамнастарын кыһчатын көрдөрөн, туомугар эрэ төлөөбүтэ буолаллар эбит. Онтон үгүстэр букатын кэрээтэ төлөөбөттөр. Дьэ, доромтоор, издээн! Мин ааһыбынан, кырата биэр тыһыынча киһи кинилэргэ үлэллнн сылдьан социальнай угуулара төлөмөккө, үлэлэрин ыстааһа ааһылыбаныкка эмиз үлэтэ суохтар ахсааннарын толору, инникиларын сарбына сылдьаллар. Ол иһин кинилэри эмиз атабастана сылдьар үлэллнлтэр диибит. Оннук буолбатах дуо?

Бу — иһэ истээх болпууос. Агар өттүттэн бааһынайдары,

предпринимателлэри эмиз өйдүүхкэ сөп. Холобур, биэр кэлим тыа хаһаайыстыбатын нолуогу (барыһыттан 6 %-н) төлүүр бааһынай биэр үлэллнлтэр ыйга 5 тыһыынча хамнаһы бнэрэр буоллабына: пенсионнай фондуга 10,3 %, соцстрахха 2,1 %, подоходнай нолуогу 13 %-ы — барыта 25,4 % (1270 солк.) эбии төлүүн эбэтэр итиччэ харчыны үлэллнлтэнтэн (5 тыһыынчатын) тутан хаалыан наада. Эт-үүт туттарылар сыаната аһара кыратынан бэйэлэргэ да изс бөбөһө кириэн, нэһиллэ ыппарынан олорор бааһынайдарга, сорох кыра предпринимателлэргэ ыраахана өйдөнөр. Ол даһаны буоллар үлэллэрт дьонноругар ити угуулар хайаан да төлөнүүхтээх буоллаһтара ди. Сокуон оннууга ирдир. Төлөөбөт буолуу — сокуону кэһи, дьон инникилэрин сарбыһы, чакчы атабаһаһын буоларын өйдүүхкэ баар этэ.

Бэйэбиттэн биэр холобуру аһаһыым. Мин "Саха сирэ" хаһыакка аҕыһах ыстатыйа таһаартарбылар кыра гонорар төлөөбүттэритэн пенсиям страховай чааһыгар кыра харчы көһөрбүттэрин туһунан сурук туттум. Хор, дьоннор, снэрдээх тарилтэлэр оннуктар. Оннообор ити биэр-икки ыстатыйа сыһыттан усунуоскун угаллар эбит. Онтон бнннээх дьону хастыи эмиз снл үлэллэрт биэр солжуобайы төлөөбөтөхтөр үгүстэр. Сүрэ бэрт буолбатах дуо?

Бу көстүү билигин сачо билибэт. Аны уонча, сүрбүнчэ сыһынан, билигин ортоку уонна эдэр көлүөнэ пенсияга тахсыһыларыгар бннрдэ "бабат" днэхтэрэ. Баларга ыйга 2-3 тыһыынча хамнастаах "хара" үлэллнлтэр эбиллэхтэрэ. Онно бннрдэ айдааран, "ытаан-сонгоон", кэмсинэн туһа тахсыа суога. Бэйэтнгар избэр, "Эрэллн" фондатыгар киллэрэ сатыыр днзмэн. Мин дьон туһугар ыалдыбын. Маннык баһаһыаньаны өтө көрөн, тыа сирнн дьону кырдыар саастарыгар дуоннаах пенсияга тахсыбат туруктаммыттарын билэн президентт, правительствобит

уонунан мелүүөн харчыны бнэрэ-бнэрэ, иккис эбии пенсияны эрдэттэн муньунууг днэн политикаларын снтэ өйдөөбөтүт, саатар босхо харчыны толору ылбалпыт.

Бу проблемалар алгардас бннннн эрэ улууспуттар баар буолбатахтар. Үөһэттэн тутулуга элбэх. Ол эрээри тыһыынчанын бэйэ-бнэрэ дьоммут маннык дьылбаланан эрэллэригэр кыһаммат, суолта бнэрбэт буоллаһытына сааттаммат буолуо. Ордук салалта, үлэни бнэрээчиллэр өттүлэрттэн. Оччотугар тугу онороохка? Улууспут үрдүнэн бннрднн нэһиллэхтэринөн төрүт үлэтэ, үлэллнр эрээри тарилтэтэ суохтары, нолуоктара, пенсионнай усунуостара төрүт эбэтэр снтэ төлөмөтөк үлэллнлтэр ахсааннарын чуолкайднхха. Анал муньаһтары ыһаахха, үлэ мнзистэтин таһаарыыга, кыра орто бизнес, предпринимательство сайдыытыгар эбии программата ыһаахха, иккис эбии пенсиянан хаачыһыы болпууоһун куускэ туруоруохка уонна үлэ бнэрээчиллэр үлэллнлтэригэр булгуччу социальнай угуулары онороллоругар куустээх ирдэбили туруоруохка.

Бу болпууоска бннннн нолуок-лут управлениетнн, пенсионнай фондуга үлэллнлтэр элбэхтик нэһиллэхтэри, тарилтэлэри кэрнннн, бнэрээккэ суруйан, араас семинары ыһан, үгүс өйдөтүү үлэтин ыһталлар, экирэтннлэллэр да сыараабыт бытаан, өйдөөн, толорон испэллнлт. Сүүһүнэн дьоммут төрүт үлэтэ суох, тыһыынчанын дьоммут снн үлэллнр эрээрилэр "үлэтэ суох" курдук көстөн, общество, государство туоралпыт, быһбарга кытартан ураты үгүс быраалтарын сүтэрбит, дьылбалара мутукка ыйаммыт биэр бойдулаахтарыгар, чугас, аймах дьоммутугар кыһаммат буоллаһытына табыллыбата буолуо. Ол иһин бу проблема тула санаа атаһаар, сүбэни-аманы булар, үлэни ыһтар хайаан да наадалаһын, туһаалаһын бары өйдүүхпүтүн наада.

И.ПОНОМАРЕВ.

